

Infància, violència i televisió: usos televisius i percepció infantil de la violència a la televisió¹

Sue Aran, Francesc Barata, Jordi Busquet, Pilar Medina i Sílvia Moron

- *En aquest article presentem els resultats principals d'un estudi encarregat pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya i elaborat, durant l'any 2001, pel grup de recerca Violència i televisió de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna de la Universitat Ramon Llull (URL) sobre els usos televisius i la recepció de la violència a la televisió per part dels infants.*
(Vegeu www.audiovisualcat.net/recerca/presentacio-violencia.html.)

Introducció

L'estudi parteix de la constatació que els infants són un dels grups d'edat que més miren la televisió. Els estudis d'audiència afirmen que passen una mitjana de més de tres hores diàries davant de la petita pantalla, alhora que es verifica que una part important de la programació televisiva preferida pels infants s'adreça al públic adult i s'emet fora de l'horari infantil. Alguns experts creuen que s'han encès tots els senyals d'alarma.

Els discursos apocalíptics, tan presents en aquest temps insegur, i tan carregats de mals auguris sobre el destí de la humanitat, fan de la televisió un dels seus blancs predilectes. Des del *sentit comú* –i sovint des del camp intel·lectual– es tendeix a convertir la televisió en un dels

principals bocs expiatoris del nostre temps. Vivim un temps carregat d'incerteses. El neguit i el malestar de molts ciutadans i ciutadanes sobre la societat actual es projecten envers la televisió, que es pot arribar a considerar, així, com l'origen de tots els nostres mals.

D'altra banda, en les darreres dècades, s'ha incrementat significativament la sensibilitat social envers la violència. Aquesta sensibilitat s'expressa a molts nivells i es fa palesa en la preocupació social sobre l'excés d'escenes de violència presents a la televisió². També es manifesta en el neguit creixent que hi ha sobre la repercussió que les imatges de violència presents en el cinema i la televisió tenen sobre els infants, considerat un *grup de risc* particularment vulnerable. Per exemple, alguns informes de caire sanitari apunten els efectes suposadament negatius que la televisió pot tenir en els infants: trastorns del son (insomni, terrors nocturns i malsons); retard del llenguatge (pobresa de vocabulari i escassa fluïdesa verbal); dificultats escolars (problemes d'aprenentatge); ansietat per satisfer els estímuls de la publicitat; increment de l'agressivitat o apatia (desinterès davant dels estímuls de la vida quotidiana) (MUÑOZ; PEDRERO, 1996). En aquesta mena d'estudis es dóna per descomptat que els efectes socials de la televisió sempre són negatius.

La major part d'estudis elaborats sobre violència i televisió se centren en els continguts de la violència i pressuposen que hi ha una relació causal –directa– entre la violència a la televisió i la violència a la societat, encara que sovint no expliciten quins són els mecanismes mitjançant els quals s'activa aquesta influència. Des d'un punt de vista metodològic, es fa servir l'anàlisi de continguts que, sens dubte, és una condició necessària (però no suficient) per conèixer la influència i la repercussió social de la violència a la televisió.

Al nostre entendre, la recerca especialitzada s'ha centrat

Sue Aran, Francesc Barata, Jordi Busquet,
Pilar Medina i Sílvia Morón

Membres del grup de recerca Violència i televisió de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna de la Universitat Ramon Llull

excessivament en l'estudi dels efectes dels mitjans de comunicació i hauria de prioritzar, en aquests moments, en l'estudi de la recepció. I és que fa molts anys que ens demanem què és el que la televisió fa als infants. Considerem que aquesta qüestió és una pregunta mal plantejada que no aporta llum i que desencamina la solució del problema. No es tracta –com ja hem dit altres vegades– de preguntar què és el que la televisió fa als infants, sinó de demanar-se quin ús fan els nens i nenes de la televisió i quina significació tenen per a ells els programes que veuen.

La major part de la recerca especialitzada sobre violència i televisió s'ha fet als Estats Units d'Amèrica. En *La violència en la mirada* (2001) ja assenyalàvem la necessitat de potenciar un tipus d'investigació sobre la violència a la televisió contextualitzada en el nostre àmbit sociocultural. Una investigació que no es limités a estudiar el mitjà televisiu ni els continguts de "violència" de la programació, sinó que fos sensible al protagonisme i a la responsabilitat dels espectadors en l'ús de la televisió i en la recepció dels missatges televisius. Per això creïem necessari –tenint en compte la sensibilitat i la percepció dels espectadors i espectadores– redefinir la noció de violència a la televisió per atorgar-li una significació adequada al moment actual, ja que és una noció que ha canviat.

El concepte de violència també ha anat variant al llarg del temps. Norbert Elias (1987) afirma que el *procés de civilització* (que no és lineal ni irreversible), permet a l'ésser humà assolir un major control i autorepressió de les pulsions agressives a favor d'un seguiment força escrupulós de les regles i convencions socials. En virtut d'aquest procés, la *violència física* ha anat minvant i s'ha fet intolerable als ulls dels ciutadans occidentals, però hi ha altres formes més subtils de violència, gairebé invisibles, que sovint acceptem o exercim sense adonar-nos-en o amb el nostre acord tàcit. En la recerca teòrica³ que precedeix aquesta investigació aplicada, vam constatar l'existència de diferents tipus de violència humana i vam proposar una definició de violència que fos més adequada al nostre context cultural. Com a grup de recerca ens ha interessat definir els tipus de violència, observar el grau de formalització que presenta aquesta violència en el relat televisiu i la intensitat que li atribueix l'espectador infantil.

Finalment, volem situar el nostre treball en el context de la recerca comunicativa en l'àmbit internacional. A grans trets,

i simplificant molt, podem considerar que hi ha dos enfocaments teòrics principals, un de caire positivista i un altre de caire hermeneuticocomprensiu, que orienten la recerca científica actual sobre aquest tema:

1. Paradigma positivista. Un primer enfocament –defensat per autors com Bandura y Walters (1963), Berkowitz (1996) o Friedrich & Huston (1986)– sosté, des de la psicologia conductual, que la televisió és transmissora de comportaments violents que propicien un aprenentatge modelat i condicionat de pautes agressives. El fet de mirar la televisió és considerat com un factor de risc important i arriba a conformar-se en l'ingredient fonamental de la *teoria de l'efecte causal* entre la visió de la violència televisiva i la conducta agressiva.

2. Paradigma hermeneuticocomprensiu. Un segon punt de vista, defensat per una àmplia relació d'autors, procedents de diferents àmbits de les ciències socials, adopta una mirada més interdisciplinària i vol explicar, de forma comprensiva i integradora, tenint en compte la importància dels factors de caire psíquic, social o cultural, què hi ha en la programació. Des d'aquesta òptica, amb la qual ens sentim més propers, es considera que un dels papers rellevants de la televisió és la seva capacitat per difondre estereotips i valors socials, que no sempre estan en harmonia amb uns ideals de societat basats en el diàleg i la pau. Seguint aquesta lògica, es demanaria als responsables institucionals més cura per la qualitat de la programació audiovisual i, sobretot, una regulació dels continguts televisius per tal d'augmentar la presència de models positius i valors de caire altruista.

El panorama de la recerca en el nostre país és força semblant a la situació internacional. Malgrat això, podem constatar un escàs nombre de treballs de recerca (de fet, es tracta d'una tradició incipient que encara no ha donat resultats importants). Predominen els estudis sobre efectes –que fan servir bàsicament metodologies de caire quantitatiu– que s'interessen per determinar el nivell d'influència que la violència televisada té en l'audiència infantil (vegeu GARCÍA GALERA, 2001). En l'observació de diversos estudis es pot comprovar com la creença preconcebuda que la televisió genera violència pot esbiaixar la mirada investigadora i condicionar a priori els resultats del treball.

Davant d'aquest panorama, volem destacar el vessant

qualitatiu d'aquesta recerca sobre l'ús social de la televisió per part dels infants. L'aplicació d'estudis qualitatius és de gran utilitat, ja que ens permeten obtenir dades més ajustades i més precises sobre les relacions socials i familiars dels infants.

Els resultats del treball han de contribuir a una millor comprensió del problema i podrien servir perquè els responsables i els professionals de la comunicació tinguessin més eines de comprensió i més elements de judici per poder prendre una posició ben fonamentada davant la presència de violència en les diverses cadenes de televisió (tant públiques com privades), especialment en horaris d'emissió infantil i juvenil.

1. L'estudi de la violència i la televisió

La recerca especialitzada ha tingut, generalment, una concepció molt pobre sobre la condició humana (Thompson, 1998). S'ha considerat el ciutadà com un ésser vulnerable i indefens i aquesta percepció s'ha accentuat, encara més, en tractar la població infantil. Els investigadors han estat molt obsessionats a trobar proves o a cercar evidències que confirmin que la televisió és perjudicial i que les imatges de la violència a la televisió tenen un efecte pervers sobre els infants.

Nosaltres proposem un tipus de recerca que no es limiti a estudiar el mitjà televisiu ni "els continguts de la violència" de la programació, sinó que sigui sensible al protagonisme i a la responsabilitat dels espectadors i espectadores en l'ús de la televisió i en la recepció dels missatges televisius. Creiem que cal reorientar la recerca especialitzada i propugnem la conveniència de fer el pas de "l'anàlisi del contingut a l'anàlisi de la recepció". Per això és necessari –tenint en compte la sensibilitat i la percepció dels espectadors– redefinir la noció de violència a la televisió per atorgar-li una significació adequada al moment actual. D'aquestes premisses es veu l'espectador infantil com a un interlocutor vàlid i protagonista en la construcció de significats.

1.1. Aproximacions conceptuals a la *infantesa*

La concepció de la infància implícita en moltes propostes audiovisuals que s'ofereixen al món infantil responen a una idea força simplista i estereotipada de la infància. Es veu

l'infant com un ésser passiu, ignorant i, lògicament, molt influenciable davant dels mitjans de comunicació social. Hi ha una mirada desconfiada i poruga de la infància que no és privativa d'alguns professionals dels mitjans de comunicació social, sinó que respon també a una percepció molt arrelada en la nostra societat sobre la infància i sobre l'ésser humà. Aquesta concepció de la infància és fruit d'un dilatat procés històric on ha imperat una concepció de l'infant com un ésser passiu i preintel·ligent (com un ésser pràcticament inacabat).

Actualment, es proposa una concepció alternativa on l'infant es considera co-constructor dels seus aprenentatges. Tal com assenyala Malaguzzi, pedagog italià conegut internacionalment per les seves propostes pedagògiques a la regió de l'Emília Romana, "la nostra opció és un infant que ja en néixer té tants desigs de sentir-se part del món que fa servir activament una xarxa de capacitat i aprenentatge, capaç d'organitzar relacions i mapes d'orientació personal, interpersonal social, cognitiva, afectiva i, àdhuc, simbòlica" (MALAGUZZI, 1996).

Així doncs, considerem l'infant com un ésser actiu, protagonista dels seus processos d'autonomia personal a l'hora de pensar i de fer, i amb plenes competències personals i capacitats comunicatives. Partint d'aquests pressupòsits es creu rellevant considerar els infants com a interlocutors en la recerca que ens ocupa, en què intentem conèixer quines són les seves percepcions davant la violència i la televisió.

1.2. Relats infantils i violència

És important destacar la importància dels relats infantils com a referent històric previ a la televisió. Relats que en èpoques precedents ja eren objecte de preocupació per part dels adults per la por que suscitava la informació que reben els nens del món (PASTORIZA, 1962).

A finals del segle XVIII, la Revolució francesa desencadena un seguit de canvis en la construcció social dels drets dels éssers humans adults i també dels drets de la infantesa (ARIES, 1987). Es crea la consciència de la necessitat de cura i protecció dels infants, s'incrementa la sensibilitat dels adults envers ells i, sobretot a les classes privilegiades, s'assumeixen les idees rousseaunianes de l'infant innocent: "L'infant necessita ser infant abans de ser home, ja que té formes de ser, de pensar i de sentir pròpies" (ROUSSEAU, 1969).

Tal com assenyalen Dahlberg, Moss i Pence (1999: 91), la idea d'infància que sorgeix del concepte d'infant de Rousseau, s'entén com un període d'innocència en la vida de la persona. Es creu que els nens i nenes tenen prou capacitat per recercar la Virtut, la Veritat i la Bellesa quan, en contra, es troben amb una societat que corromp la bondat innata amb què neixen. Segons els autors, aquesta imatge de l'infant "genera en les persones adultes un desig de protegir els infants del món corrupte que els envolta –violent, opressor, comercialitzat i explotador– construint una forma d'entorn en el qual s'ofereixi a l'infant protecció, continuïtat i seguretat".

Hi ha diversos corrents dins de la psicologia i la pedagogia que polemitzen sobre la conveniència de fer explícita la presència de violència en els relats literaris adreçats als infants. No podem oblidar que moltes històries i contes infantils, com per exemple la Caputxeta Vermella, en qualsevol de les versions conegudes, són extraordinàriament *violentes*. És lògic que hi hagi, per part dels adults, una preocupació sobre els *continguts violents* d'aquests relats infantils, i que vulguem defensar els infants d'una sèrie d'elements i valors *negatius* presents a la nostra societat. Es tracta, però, d'una qüestió de mesura. Es poden establir certes restriccions, però hauríem d'evitar de convertir-nos –com afirma Brenda Bellorín⁴– en censors literaris o culturals.

Vivim en una societat i en una cultura mediàtica. La presència dels mitjans de comunicació audiovisual fa més difícil l'existència, il·lusòria, d'aquest món infantil –fantasiós, lúdic i innocent– separat del món dels adults (POSTMAN, 1990). Aquesta és una de les raons, no l'única, que expliquen que el període infantil tendeixi a escurçar-se en el món actual i mouen alguns pares, mares i mestres a considerar la televisió com un perill i una amenaça per als infants, ja que tenen dificultats d'exercir un control efectiu sobre aquest aparell que envaeix l'espai domèstic. La televisió és una finestra, situada en el cor de la llar, que ens posa en contacte amb diferents realitats (algunes de les quals es consideren poc recomanables per als infants).

Com assenyala Salvador Cardús, "si realment vull protegir el meu fill, m'he d'assegurar que tingui més –i no pas menys– accés a aquest nou món cultural i tecnològic" (CARDÚS, 1998: 27). Nosaltres creiem que no es tracta d'apartar l'infant de la por, o de situacions socials pertorbadores, sinó de

dosificar el consum d'aquests relats, ensenyar als nens i nenes una sèrie de claus de lectura i a desenvolupar les seves defenses. Segons Bellorín, seria un error privar els infants de l'apropament al món adult mitjançant la lectura. L'autor estén el seu raonament al consum televisiu i a l'accés al món d'Internet.

2. Les orientacions metodològiques

La major part de la recerca especialitzada s'ha plantejat quina és la incidència que tenen la presència d'imatges o d'escenes violentes als espais de ficció sobre el públic que s'hi exposa. Es considera que els infants són un públic especialment sensible i vulnerable. Aquest tipus de recerca respon a una preocupació i a una inquietud social i política: quina és la incidència que té la televisió (les imatges violentes a la televisió) sobre els infants? La nostra recerca pretenia donar la volta a la qüestió i canviar el sentit de les preguntes.

1. Quin és l'ús que els infants fan de la televisió?
2. Quin tipus de lectura fan de les imatges de violència?

L'estudi de la violència a la televisió és un tema complex i difícil que reclama una estratègia metodològica més sofisticada de la que s'estila en la major part d'estudis sobre els continguts. Per aquest motiu, la metodologia de recerca que hem emprat combina les eines quantitatives i les eines qualitatives de manera que fa possible la descripció i l'anàlisi dels usos socials de la televisió a l'àmbit familiar i permet aprofundir en el coneixement de com el públic infantil percep la violència a la televisió (HARTLEY, 2000).

El propòsit inicial és descriure els costums, els usos televisius i les formes de consum de programes de televisió i avaluar les consideracions sobre la violència dels nois i noies de diferents extraccions economicosocials de la ciutat de Barcelona. En segon lloc –i com a objectiu central– es planteja una aproximació qualitativa sobre la percepció que els infants i els joves preadolescents tenen dels diversos tipus de violència present en els programes de ficció televisiva.

Per això s'han seleccionat cinc centres públics d'ensenyament primari, ubicats en diverses zones de la ciutat de Barcelona, i s'han escollit alumnes entre les franges d'edat

de 7 a 12 anys. En l'aproximació quantitativa s'ha fet una enquesta a 443 individus mitjançant un qüestionari. El treball de camp s'ha fet del 12 al 19 de març de 2001.

El caràcter exploratori de l'estudi i, sobretot, les característiques dels entrevistats (infants i preadolescents) aconsellaven la realització d'un qüestionari molt breu i d'unes preguntes tancades redactades de forma molt clara i entenedora. Les *preguntes tancades* resten llibertat a l'individu i no permeten aprofundir en els matisos, però tenen l'avantatge que permeten una resposta senzilla i faciliten l'explotació posterior de les dades.

D'altra banda, i tenint present que la naturalesa d'aquesta investigació aconsella un apropament eminentment qualitatiu, es va establir una segona fase basada en els grups de discussió (*focus group*). En l'apartat qualitatiu s'han format vuit grups de discussió en el qual han participat un total de 48 alumnes. El treball de camp s'ha realitzat de forma intensiva la setmana que va del 19 al 23 de març. En cada centre s'han fet dos grups de discussió. Cada grup està compost per sis membres (tres nois i tres noies).

L'objectiu dels grups de discussió és, bàsicament, plantejar una discussió relaxada i confortable per als participants, que exposen les seves idees i els seus comentaris. El caràcter obert de la discussió possibilita al grup investigador sortir del guió preestablert i explorar desviacions inesperades que en situacions més rígides no són possibles. D'altra banda, l'anàlisi de dades que proporcionen els grups de discussió és molt complex. Els comentaris han de ser analitzats en el context del grup i s'ha de tenir una cura extrema de no extrapolar els resultats assolits en els grups de discussió per analitzar la situació de la població en general.

En el treball del grup es van visionar quatre escenes de diferents sèries adreçades al públic infantil: *Doraemon*, *Vaca y pollo*, *Rin Tin Tin* i *Llop i ovelles*⁵. En aquestes seqüències es poden identificar diversos tipus de violència.

En la part de l'anàlisi del grup de discussió es van establir unes categories d'anàlisi que se centren en l'observació de tres aspectes ja comentats: el tipus de violència, la formalització de la violència i el grau d'intensitat i gravetat que té. Totes tres categories s'influencien mútuament i ens han permès establir uns criteris per escollir quatre seqüències de programes de televisió perquè els infants visionin i, a partir d'aquí, s'estableixi la discussió en el grup de discussió.

Finalment, cal afegir que a partir de la interacció amb els nens i les nenes del grup de discussió, sorgiren altres categories bàsiques que també es tenen en compte a l'estudi:

- Distinció entre realitat i ficció
- Paràmetres estéticoformals
- Manifestacions de plaer i "displaer"
- Consideracions ètiques

3. Resultats

3.1 Dades de l'estudi quantitatiu

Un cop fet el treball de camp i obtingudes les dades de l'enquesta, podem exposar sintèticament els principals resultats obtinguts:

1. Les dades generals ens mostren que el 82% dels nois i noies entrevistats viuen amb els seus pares i mares: és a dir, formen una unitat familiar de tipus nuclear. Cal interpretar l'ús de la televisió en el context domèstic tenint present l'estructura familiar i el tipus de relació que hi ha entre els membres de la família.

2. La televisió és present a les llars de tots els infants i preadolescents enquestats. El 72% dels infants tenen més d'una televisió a casa seva. La televisió, doncs, té una presència notable en la geografia domèstica i ocupa un lloc destacat al menjador de la casa.

3. Hi ha una correlació positiva entre el nombre d'aparells de televisió i el nombre d'hores que els infants passen davant de la petita pantalla. És a dir, a major nombre d'aparells a la llar és computa més temps de *contemplació* televisiva.

4. La televisió ocupa una part important del temps dels infants. El 83% dels nens i nenes enquestats té la percepció subjectiva que mira *bastant* o *molt* la televisió. Només un 17% creu que la mira *poc*.

5. Abans i immediatament després d'anar a escola és quan més es mira la televisió. Per exemple, les franges horàries que aglutinen més consum televisiu són a la *tarda* –entre les 6 i les 8– i també al *vespre* –a l'hora de sopar i després de sopar.

6. Els infants consideren que tenen un control relativament important sobre el comandament a distància, que els permet canviar la programació. El 47,4% del total diu que, d'alguna manera, *comparteixen* aquesta decisió amb els

pares, mentre que el 30,1% afirma que només *ell* tria els programes

7. Els nens i nenes entrevistats reconeixen que mentre miren la televisió també fan altres coses. El fet de mirar la televisió, gairebé sempre (81,6% dels enquestats) va acompanyat d'altres activitats com són *menjar, jugar* o *fer els deures*, en aquest ordre.

8. Dos de cada tres infants enquestats afirmen que no se senten "vigilats" mentre miren la televisió. Al contrari, el 45% dels infants –sobretot els més petits– mostren que els agrada d'estar acompanyats.

9. El programa infantil que més miren els infants entrevistats és *Pokemon*, amb el 19,4% de la mostra. Aquest programa agrada al 20,3% dels infants. Acapara l'interès dels nens i nenes de 7 a 10 anys, sobretot d'entre 8 i 9 anys; mentre que és molt poc apreciat pels infants que tenen entre 11 i 12 anys. La major part de programes per a infants que emeten les cadenes de televisió a penes és seguit pel 5% dels nois i noies. Els tres programes, no exclusivament per a infants, que miren més són: *Los Simpson* (23,2%), *Veterinaris* (17,8%) i *Pasa palabra* (12,4%).

10. La censura que els adults exerceixen respecte a la programació és poc important i molt heterogènia, ja que es diversifica en funció de la diversitat de l'oferta televisiva i la pluralitat de les preferències expressades pels infants.

3.2 Resultats de l'estudi qualitatiu

Finalment, presentem els resultats de la part qualitativa que és el focus central de l'estudi.

La cultura televisiva

Els infants que han participat en els grups de discussió gaudeixen, en general, d'una notable *cultura televisiva*. No és aquest el moment de fer judicis de valor sobre si això és bo o és dolent. Només volem assenyalar que tenen un coneixement exhaustiu de la programació televisiva, que presenta una oferta molt àmplia i diversa i que, per cert, és molt diferent a la cultura televisiva dels pares i mares. Alhora, són bons coneixedors de les convencions de gènere i tenen un domini notable dels codis d'interpretació dels programes televisius.

La distinció entre realitat i ficció

Els infants entrevistats, entre 7 i 12 anys, tenen una capa-

citada manifesta de diferenciar clarament entre allò que és *real* i allò que és *ficcionat*. Sovint hi ha la sospita que els infants fan servir elements televisius com un mecanisme de fugida o d'escapisme de la vida quotidiana. Malgrat això, en l'estudi es constata que els infants poden saltar amb relativa facilitat d'un *àmbit de significació* a un altre. En general, la imitació que els infants poden fer a través del joc no els resulta preocupant. Només els inquieta la possibilitat del mimetisme davant de determinades conductes escatològiques o no lúdiques que apareixen a la pantalla. En alguns moments es poden deixar portar per la imaginació o la fantasia, però això no significa que ignorin que la realitat quotidiana és la realitat per excel·lència. Curiosament, els infants de totes les edats projecten cap a altres nens més petits la seva preocupació de la imitació de determinats comportaments que es veuen a la televisió, però sense sentir-se'n part implicada.

La diferència d'edat

Els infants de 7 i 8 anys desenvolupen en la seva construcció de la realitat un pensament prelògic i connecten fàcilment amb determinades històries o personatges del món de la ficció. A aquestes edats, interpreten les situacions de violència física sovint com si fossin una mena de joc.

Arribats als 11 i 12 anys, els nois i noies s'expressen molt bé mitjançant el discurs verbal. Tenen un tipus de pensament de caràcter lògic i són capaços de prendre un punt de vista més distant i crític pel que fa a determinades formes de violència. Després de la discussió de les dades obtingudes, estem en condició d'apuntar una sèrie d'observacions que ens semblen especialment rellevants:

El reconeixement de la violència i la percepció d'intensitat

Els infants consideren que la *violència física* és la violència per excel·lència. Això no significa que no siguin sensibles davant de determinades formes de *violència verbal* o de *violència simbòlica*. Es constata, al mateix temps, una notable capacitat per establir una gradació de la violència anant més enllà de la més directa i gràfica com és la física: són capaços, sobretot el grup d'11 i 12 anys, d'entendre l'atac verbal com a forma d'humiliació i ridiculització. Normalment, la violència present en els programes informatius o documentals es viu com una realitat més intensa [més greu] que no pas la violència que apareix en els programes de ficció.

Les consideracions ètiques

Entre els grups d'11 i 12 anys, apareix, en general, una consideració reflexiva i personal, especialment crítica sobre els continguts estereotipats i simplificadors de la programació audiovisual. Els més grans expressen, en conseqüència, una demanda de continguts més elaborats i acurats en els seus arguments, encara que tenen capacitat per gaudir de l'aspecte lúdic que l'animació els proporciona. Entre els més petits, les consideracions ètiques queden lluny del seu discurs espontani. En tot cas, posen de manifest, mitjançant la verbalització, la familiaritat amb les escenes escollides i si els agraden o no. Així, es comenten durant el visionat i en veu alta determinats aspectes molt relacionats amb el coneixement que tenen del material visionat (l'han vist altres vegades, expliquen altres episodis, etc.).

4. Conclusions

La televisió té, juntament amb altres mitjans de comunicació, una transcendència social i cultural indiscutible. Nosaltres creiem, però, que en termes generals (també la recerca especialitzada) es tendeix a sobredimensionar la seva importància tant positivament –quan es considera la televisió com un instrument educatiu– com negativament –quan es culpa la televisió de males influències. La suposada omnipresència i omnipotència de la televisió ens pot fer oblidar i menystenir la importància d'altres instàncies socials i culturals –com l'escola o la família– que segueixen tenint un pes considerable i una gran responsabilitat social en l'educació infantil.

D'on prové el temor i la fascinació davant de la televisió? Quines són les causes del neguit per la violència en el món actual? Per que hi ha aquesta preocupació tan viva pels infants? No és senzill respondre aquestes preguntes i potser aquest no és el lloc de fer-ho. Nosaltres només volem fer palesa l'existència d'una situació de por i de neguit que afecta amplis sectors de la població sobre el tema de la infància, la violència i la televisió.

El llibre de Giovanni Sartori *Homo videns* (1998) posa de manifest el perill que –segons el polític italià– comporta la televisió en un món dominat per la *cultura de la imatge*. Pensem que no és bo convertir la televisió –com a objecte o com a artefacte– en subjecte o protagonista. Les perso-

nes són –hauríem de ser– els protagonistes autèntics de la vida social.

Som conscients de la importància i la responsabilitat dels professionals de la comunicació. No volem caure, però, en una concepció mediocèntrica que tendeix a situar sistemàticament els mitjans de comunicació en general i la televisió en particular en el centre o en el cor de la vida social, atorgant-li un paper negatiu. Moltes anàlisis sobre la televisió són incapaces d'ubicar la televisió en un context social determinat. D'això se'n desprèn la tendència a ignorar la televisió o bé a col·locar-la en el centre del discurs.

Cal canviar la mirada tradicional sobre els efectes socials de la televisió i mantenir una visió més centrada en els seus usos socials i en el protagonisme de l'espectador, també de l'espectador infantil, en la interpretació dels missatges. Aquest canvi també comporta un replantejament de les estratègies metodològiques que s'estilen en el camp de la recerca. En aquest sentit, insistim que cal tenir en compte la disposició personal dels espectadors i espectadores i el context social i familiar en què es mira la televisió. És necessari prendre distància sobre la televisió com a objecte d'estudi i evitar de projectar les nostres pors i els nostres neguits sobre aquest tema controvertit. Cal mantenir –com diria Bourdieu– una incessant actitud de vigilància epistemològica.

Notes

1. Aquest article suposa una nova versió, revisada i ampliada, de l'article publicat originàriament en anglès: ARAN, S.; BARATA, F.; BUSQUET, J.; MEDINA, P. MORÓN, S.: (2003), "Childhood, Violence and Television: Television Use and Childhood Perception of Violence in Televisión". *Violències i mitjans de comunicació: recursos i discursos*. Barcelona: Trípodos [Extra, 2003], pp.109-121.
2. Un estudi del CAC publicat l'any 1998 constata que l'horari televisiu de 5 a 7 de la tarda és el que registra més concentració d'actes violents. "La representació de la violència a la televisió: una aproximació quantitativa a la programació de ficció emesa a Catalunya durant una setmana (2 al 8 de juny de 1998)". Barcelona: CAC, 1998
3. ARAN, S.; BARATA, F.; BUSQUET, J.; MEDINA, P. *La violència en la mirada. L'anàlisi de la violència a la televisió*. Barcelona: Papers d'estudi, 2001.
4. "Nuestro moralismo latente nos lleva a hacer lo posible y lo imposible por perpetuar aquello que entendemos como infancia, creo que hay que detenerse un momento a pensar si, con nuestra actitud sobreprotectora, estamos verdaderamente cuidándolos o si, por el contrario, los estamos empujando hacia la indefensión frente al mundo adulto. [...] Toda esta relación punitiva, pacata y censora que propone lo políticamente correcto, rigidiza el acceso a los libros, bajo la premisa de que leer cosas buenas nos hace buenos y que leer cosas malas o incorrectas nos hace individuos malos e incorrectos. Por más que me guste creer en el poder de los libros, por más que idealizo la literatura, estas premisas no dejan de parecerme un poco superfluas y sin mayor fundamento". BELLORÍN, B. "Y ¿si Caperucita Roja hubiese leído cuentos políticamente incorrectos, el lobo la tendría hoy en la panza?"
5. Pel que fa a la tria d'imatges, han estat extretes d'una mostra inicial proporcionada pels equips tècnics del CAC, que recollia la programació infantil emesa a Catalunya entre els dies 10 i 18 del març de 2000. Les cadenes que formaven part de la mostra eren el 33, La 2, Tele-5, Antena 3 TV i Canal Plus.

Bibliografia

- ARAN, S.; BARATA, F.; BUSQUET, J.; MEDINA, P.; MORON, S. "Childhood, Violence and Television: Television Use and Childhood Perception of Violence in Televisión". A: *Violències i mitjans de comunicació: recursos i discursos*. Barcelona: Trípodos [Extra, 2003], pàg.109-121.
- ARAN, S.; BARATA, F.; BUSQUET, J.; MEDINA, P. *La violència en la mirada. L'anàlisi de la violència a la televisió*. Barcelona: Papers d'estudi, 2001.
- ARIES, P. *El niño y la vida familiar en el antiguo régimen*. Madrid: Taurus, 1987.
- BANDURA, A.; WALTERS, R. *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1963.
- BELLORÍN, B. "Y ¿si Caperucita Roja hubiese leído cuentos políticamente incorrectos, el lobo la tendría hoy en la panza?" (Internet).
- BERKOWITZ, L. *Agresión. Causas, consecuencias y control*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 1996.
- CARDÚS, Salvador. "La seva televisió i la nostra violència". A: *Quaderns del CAC*, Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 1998, núm. 2.
- DAHLBERG, G.; MOSS, P.; PENCE, A.. "Més enllà de la qualitat". A: *Temes d'Infància*, Barcelona, 1999, núm. 34.
- ELIAS, N. *El proceso de civilización*. México: FCE, 1987.
- FISKE, J. *Television culture*. Londres: Routledge, 1987.
- FRIEDRICH-COFER, L.; HUSTON, A.C. "Television violence and aggression: The debate continues". A: *Psychological Bulletin*, Washington, 1986, núm. 100, pàg. 364-371.
- GARCÍA GALERA, M. C. *Televisión, violencia e infancia. El impacto de los medios*. Barcelona: Gedisa, 2000.

- HODGE, B. ; TRIPP, D. *La televisión y los niños*. Barcelona: Planeta, 1998.
- HUESMANN, L.R. "Psychological processes promoting the relation between exposure to media violence and aggressive behavior by the viewer". A: *Journal of Social Issues*, Nova York, 1986, núm. 42, pàg. 125-139.
- HARTLEY, J. *Los usos de la televisión*. Barcelona: Paidós Comunicación, 2000.
- MALAGUZZI, L. "Converses amb L. Malaguzzi". A: *Temes d'Infància*, Barcelona, 1996, núm. 25.
- MARIET, F. *Déjenlos ver la televisión*. Barcelona: Urano, 1994.
- MARTIN SERRANO, M. "La participación de los medios audiovisuales en la construcción de la visión del mundo de los niños". A: *Infancia y sociedad*, Madrid, 1990, núm. 3, pàg. 5-18.
- MORRISON, D. E. *Defining violence: the search for understanding*. Luton: University of Luton, 1999.
- MUÑOZ, J. J.; PEDRERO, L. M. *La televisión y los niños*. Salamanca: Cervantes, 1996.
- PASTORIZA DE ETCHEBARBE, D. *El cuento en la literatura infantil*. Buenos Aires: Kapelusz (1962).
- POSTMAN, N. *La desaparició de la infantesa*. Barcelona: Eumo, 1990.
- QUIVY, R. *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder, 1997.
- ROUSSEAU, J. J. *Emile. Oeuvres complètes*. París: Gallimard, 1969.
- SARTORI, G., *Homo videns. La sociedad teledirigida*. Madrid: Taurus, 1998.
- SCHRAM, W. *La televisión en la vida de nuestros niños*. Barcelona: Hispano-Europea, 1965.
- THOMPSON, J.B., *Los media y la modernidad. Una teoría de los medios de comunicación*. Barcelona: Paidós, 1998.
- TISSERON, S. *L'intimité surexposée*. París: Hachette, 2001.
- VILCHES. L. *La televisión. Los efectos del bien y del mal*. Barcelona: Paidós, 1993.
- VON FELITZEN, C. "Influencia de los medios de comunicación en los niños y los jóvenes", Congreso ¿Qué miras?, Valencia, 1991
- YOUNIS, J.A. "La televisión como dispositivo de mediación educativa en la socialización infantil. A: *Anuario de Psicología*, núm.53 [Barcelona] (1992), pàg.127-136.